

POLA STOLJEĆA ČASOPISA TURIZAM (1953.-2002.)

Tomislav Hitrec

Institut za turizam, Zagreb

SAŽETAK

Godine 2002. časopis TURIZAM obilježava jubilarnu pedesetu obljetnicu kontinuiranog izlaženja. Autor članka, nakon konzultiranja golemog opusa od preko četrnaest tisuća tiskanih stranica što su sadržane u 449 sveščića TURIZMA prezentira sumaran pregled osnovnih informacija o toj publikaciji što je započela skromnim biltenom TURISTIČKIH VIJESTI još 1953. godine. Promijenivši naziv u TURISTIČKI PREGLED iduće (1954.) godine, TURIZAM je kao mjesečnik postupno stasao u tadašnjoj stručnoj periodici, s aktualnim nazivom još od 1956. Otad pa sve do novijih promjena u njegovoj izdavačkoj koncepciji i politici u posljednjem desetljeću, list je odražavao praksu temeljne pojave koju je svestrano obrađivao u raznim svojim rubrikama.

Nove konture TURIZAM je počeo dobivati iza 1992. godine otkad se izdaje u suradnji s INSTITUTOM ZA TURIZAM, a posebice nakon 1996. godine, postavši tromjesečnikom. Svojim je čitateljima sve više nudio kategorizirane znanstvene članke, a potom i njihove prijevode na engleski jezik.

Formiranjem novog uređivačkog odbora, referiranjem u nizu inozemnih sekundarnih publikacija te tiskanjem i međunarodnog izdanja (od 2000. godine), TURIZAM odnosno TOURISM sve se više afirmira kao interdisciplinarni znanstveni časopis internacionalnog ranga u kojem rado objavljuju i ugledni inozemni autori.

Ključne riječi:

turistički časopisi (znanstveni i stručni); bilten TURISTIČKE VIJESTI; časopis TURISTIČKI PREGLED; časopis TURIZAM; časopis TOURISM

UVOD

Svaki prikaz "okruglih" obljetnica, posebice onih polustoljetnih, složen je i zahtjevan zadatak. Slični jubileji nisu prečesti ni u jednom području ljudskih aktivnosti, pa ni u izdavaštvu, i to još u jednoj relativno mladoj disciplini kao što je turizam.

Iz samoga pojmovnog određenja časopisa kao povremene publikacije u kojoj se uz ostalo, objavljuje građa trajnije vrijednosti, današnji uvid u pedeset godišta TURIZMA pruža također prigodu sagledavanja evolucije temeljne pojave u proteklom razdoblju.

Časopis je prolazio kroz razne etape: od skromnih početaka, postupnog razvoja, manjih promjena uređivačke politike i koncepcije do transformacije u periodičnu publikaciju bitno drukčijeg tipa posljednjih nekoliko godina.

Ipak, kontinuitet TURIZMA je zavidan, tim više što se nerijetko suočavao s ozbiljnim teškoćama, ne samo financijske prirode, koje su ugrožavale čak i daljnji opstanak toga glasila čvrsto povezanog s turizmom u zemlji, posebice njegovom društvenom organizacijom.

Usprkos teškoćama on se održao, što je jamačno najveća zasluga nekolicine nesebičnih pojedinaca koji su ga pokrenuli i godinama uređivali i promovirali. Većina njih, nažalost, više nije živa, pa je upravo ovaj svečani jubilej dobra prigoda da ih se s poštovanjem sjetimo.¹

Ipak, ni ta prigoda ne dopušta iscrpan osvrt na golemi opus što ga je za sobom ostavio TURIZAM, naime, detaljnu analizu objavljenih tekstova. Stručna i kritička rasclamba više tisuća članaka, izvješća, prikaza, informacija, crtica itd. za sada nije moguća jer nedostaje osnovna bibliografska sistematizacija te građe.

Ona bi mogla uslijediti tek nakon okončanja projekta INSTITUTA ZA TURIZAM (IT), suizdavača časopisa (od 1992.), koji retrospektivno provodi klasifikaciju priloga tiskanih u TURIZMU prema jedinstvenoj shemi.²

Ovaj se prikaz, stoga, nužno ograničuje na iznošenje najvažnijih informacija o TURIZMU u proteklih pedeset godina, usredotočujući se na neke tipične i uobičajene pokazatelje, odnosno zajedničke oznake u pojedinim fazama njegova dugog izlaženja. Pritom je odabrana dosta pojednostavljena periodizacija i unutar nje istaknute tek najkarakterističnije razvojne linije, od kojih većina već pomalo ulazi u povijest turizma u bivšoj državi.

SKROMNI POČECI (1953.-1955.)

Tiskovina o kojoj je riječ ugledala je svjetlo dana pod okriljem GLASNIKA Ugostiteljsko-turističke komore NR Hrvatske u Zagrebu kao njezin podlistak pod nazivom TURISTIČKE VIJESTI. Prvi broj nosi nadnevak 1. lipnja 1953., a drugi (i posljednji) 1. srpnja iste godine. Na biltenskom formatu s po osam stranica, uz glavnog i odgovornog urednika *M. Barbića*, taj se list smatra pretečom kasnijeg TURIZMA i godištem s kojim počinje njegovo izlaženje.

U uvodniku prvoga broja konstatira se da je "... dosadašnji administrativni način upravljanja turizmom pokazao mnoge slabe strane jer on ne odgovara osjetljivoj i složenoj prirodi turizma ...". Osim toga navodi se sljedeće: "U našem listu bit će mjesta i za konstruktivnu kritiku svega onoga što škodi općim interesima našega turizma." S takvih, za ono doba nesumnjivo naprednih pozicija, startao je list koji će već iduće, 1954. godine promijeniti naziv u TURISTIČKI PREGLED, a počeo ga je izdavati novoformirani TURISTIČKI SAVEZ HRVATSKE, ujedno i njegov vlasnik.

Te i sljedeće godine list je imao podnaslov: *glasilo TSH*. Već u prvom broju PREGLEDA, Uredništvo zacrtava široku lepezu problema kojima potiče na suradnju: "... uređenje mjesta, izgradnja kupališta ili parka, poboljšanje saobraćajnih veza ..., pitanja informativne službe, propagandna djelatnost ..., odnosi s narodnim vlastima, planovi turističke izgradnje, razne priredbe ..., organizacija turističke statistike, pitanja ugostiteljstva, pritužbe gostiju, mogućnosti razvitka automobilizma, campinga, sportova, planinarstva ...". Tako široko zamišljena programska osnova novog časopisa nije se dakako mogla brzo ostvariti, pa se već godinu dana poslije Uredništvo žali na "nedovoljan odaziv turističkih radnika na suradnju".

Ta suradnja, međutim, u prvim godinama lista oslanjala se na nekolicinu entuzijasta koji su ne samo pisali, već i recenzirali sve priloge, uz koordinaciju višegodišnjega glavnoga i odgovornog urednika *D. Čulića*, koji je na toj funkciji ostao sve do kraja 1959.

Odlučivši se za standardni (A-4) format, koji se zadržao do danas, 1954. izdano je sedam sveščića (uz jedan trobroj) na čak 230 stranica, a iduće, 1955., ujedno i posljednje pod nazivom TURISTIČKI PREGLED, pet sveščića s dva trobroja na 192 stranice. Kasnije se trobrojevi više nikad nisu izdavali, a dvobrojevi mahom ljeti i zimi (br. 7-8, odnosno 11-12).

Časopis koji je od početka uveo tiskanje uvodnog članka o nekoj aktualnoj temi, već je tada imao razgranatu mrežu rubrika: *Organizacija, Unapređenje, Saobraćaj, Domaći i inozemni turizam, Naša turistička mjesta i znamenitosti, Priredbe i sl.*, objavio je u broju 5-6/1955. čak i kraću, anotiranu bibliografiju turističkih izdanja.

Zanimljiva je, na primjer, vijest da je na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu 1954. uveden novi predmet *Turizam* s jednim honorarnim nastavnikom (br. 2/1954.) te da je evocirano i *Desetljeće našeg turizma* (br. 10-11-12/1955.), itd. U to doba u časopisu su objavljivani čak i detaljni željeznički vozni redovi, prilozi o radničkim odmaralištima, turizmu u okviru komuna itd.

TURIZAM je uvijek reproducirao *fotografije*, u pravilu turističkih mjesta i znamenitosti, a svoj je prostor ustupao i *komercijalnim oglasima*, koji su znatno pridonijeli pokrivanju troškova izlaženja.

STASANJE I KONTINUITET (1956.–1991.)

Početak 1956. list je promijenio ime u TURIZAM, a ono je ostalo do danas, postavši u međuvremenu *stručnim časopisom za turistička pitanja*.³ Tada se tvrdi da "... time nije učinjena samo formalna promjena, nego se htjelo njome ukazati i na izvjesne evolutivne promjene u sadržaju i načinu tretiranja turističke problematike koje su došle do izražaja već u dosadašnjem periodu ...".

Časopis je bio mjesečnik, a impresum, sadržaj, pa i neki sažeci tiskali su se na engleskom, francuskom i njemačkom jeziku. Ovdje se navode imena članova tadašnjeg uredništva jer su to ujedno bili autori većine priloga, koji su se sa svojim priložima javljali i mnogo kasnije, no rjeđe nego u pedesetim i šezdesetim godinama. Bili su to: *D. Alfier, I. Antunac, M. Barbić, R. Domanik, M. Erak, F. Hladnik* (koji je jedno vrijeme bio i urednik) i *Z. Šenoa*.

Nazivi i sastavi odgovornih tijela za izdavanje časopisa često su se mijenjali: *Redakcijski odbor, Redakcijski kolegij, Uredništvo, Uređivački kolegij, Izdavački savjet* i sl. U ono doba, međutim, osim navedenih pojedinaca, u časopisu su najviše surađivali *A. Melinčević, R. Muminagić, M. Štambuk* i drugi.

Pisalo se o različitim temama, a bilo je to doba kada su se nastojala usvajati inozemna turistička iskustva, pa je tako zabilježen i posjet poznatog švicarskog eksperta *K. Krapfa* Hrvatskoj (br. 4/1957.). Počelo je i objavljivanje serije ozbiljnih stručnih i znanstvenih članaka o gospodarskim, organizacijskim, pravnim i drugim aspektima turizma, pa je TURIZAM postajao forumom i ponekog, nažalost ne prečestog, kritičkog sučeljavanja.

U razdoblju od 1959. do 1977. TURIZAM kao *časopis za turistička pitanja* zadržava svoj redoviti ritam, s time što funkciju glavnog (i odgovornog) urednika 1960. preuzima *A. Topić* (sve do zaključno 1982.), no glavninu poslova tada preuzima *V. Zrnc* sve do svoje smrti 1975. godine. U pojedinim je godinama kao urednik navedena *Z. Flego*, a 1976. i 1977. *S. Govekar*. Od 1978. do danas u funkciji glavnog, odnosno odgovornog urednika (kumulativno, odnosno alternativno) djeluje *M. Klarić*, čija je nesumnjiva zasluga za kontinuitet i uređivačku kvalitetu lista u najdužem razdoblju njegova izlaženja.

Časopis je širio svoj utjecaj cijelu tadašnju državu što se odražavalo i na njegovu tematiku. Osobita je pak

vrijednost TURIZMA u tom razdoblju što nikad nije izgubio vezu s problemima na terenu, pa su se mnogi značajni događaji iz prakse reflektirali u člancima, bilo prigodnim, povijesno retrospektivnim ili onima iz tekuće turističke politike.

Posebice se pratio rad turističkih društava, isticale su se njihove obljetnice te komemorirala smrt pojedinih zaslužnih osoba. Časopis je redovito objavljivao analize proteklih turističkih sezona, nove mjere turističke politike i njihov utjecaj na mahom gospodarske, a kasnije i opće društvene (ekološke i kulturološke) tokove.

Časopis je postupno, animirajući nove autore, širio i krug pretplatnika (godinama se naklada kretala na razini od 2000 primjeraka), od kojih je nemali broj bio iz inozemstva. Članci su se rado citirali u najrazličitijim maturskim, diplomskim i magistarskim radovima, pa i doktorskim disertacijama, s obzirom da su se postupno kumulirala godišta s vrlo bogatom stručnom, pa i znanstvenom građom.

Za ilustraciju se može navesti tek *pregled rubrika* što su, uz manje ili veće varijacije, stalno bile prisutne u časopisu.

Snalaženje prema materiji i autorima bilo je znatno olakšano jer su redovito objavljivana *kazala* (registri) za prethodne godine.⁴

Povremeno su značajniji članci iz časopisa objavljivani i u obliku posebnih otisaka (*separata*), no njih je bilo tek nekoliko.

TURIZAM je tijekom svog višedesetljetnog izlaženja imao samo dva *podlistka* i to SUVREMENO UGOSTITELJSTVO od 1964. do 1970. ali neredovito, a urednik je bio *M. Sagrak*. Od 1981. povremeno je bio uređivan i PRILOG Fakulteta za vanjsku trgovinu u Zagrebu, Fakulteta za vanjsku trgovinu i turizam u Dubrovniku te Hotelijerskog fakulteta u Opatiji, koji nije bio dugog vijeka.

Godine 1978., kada je obilježeno četvrt stoljeća TURIZMA (br. 1/1978.), ocjenjuje se da "... su mnoge slične publikacije što su se pojavljivale u prethodnom vremenu bile kratkog daha i brzo nestajale ..." objavljen je i apel da TURIZAM "... bude što bliži pravim turističkim zbivanjima na terenu ..." te se poziva na suradnju.

USPOREDNI PREGLED RUBRIKA U ČASOPISU TURIZAM

1955	1965	1975	1985	1995	2001
• Članci uredništva	• Uvodnici	• Ekonomska pitanja	• Organizaciona pitanja	• Članci	• Uvodnik
• Ekonomika turizma	• Ekonomska pitanja	• Organizaciona pitanja	• Razvoj	• Gospodarstvo	• Znanstveni i stručni radovi
• Organizaciona pitanja	• Organizacija putovanja	• Unapređenje turizma	• Ekonomija	• Konferencije - skupovi	• Aktualne teme
• Unapređenje turizma	• Turističko zakonodavstvo i saobraćaj	• Čovjek i njegova sredina	• Priroda-ekologija	• Zakonodavstvo	• Turizam u brojkama
• Ugostiteljstvo i saobraćaj	• Zdravstvo i turizam	• Zrakoplovni turizam	• Ugostiteljstvo i hotelijerstvo	• Turistička organizacija	• Novosti: - Internet - Prikazi knjiga - Kongresi - "Poslastice"
• Kamp i sport	• Propaganda	• Nautički turizam	• Saobraćaj	• Marketing	• Bibliografija
• Naš inozemni turizam	• Turizam u stranim zemljama	• Propaganda turizma	• Propaganda	• Tržišni trendovi	
• Turizam u stranim zemljama	• Iz rada turističke društvene organizacije	• Turističke zanimljivosti	• Manifestacije	• Obrazovanje	
• Propaganda	• Suvremeno ugostiteljstvo	• Prikazi i osvrti	• Kultura i turizam	• Pogled izvana	
• Naša turistička mjesta i znamenitosti	• Bilješke	• Turizam u stranim zemljama	• Turistička izdanja	• Iz rada HTZ-a	
• Zdravstvo			• Iz svijeta	• Turistička bibliografija	
• Priredbe i atraktivnosti			• Razno		
• Stranci o nama					
• Putokazi					
• Razno					

To je, naravno, ostao trajni zahtjev do danas, kad znanstveni karakter časopisa ne bi trebao isključivati njegov praktičan i stručni dio. Iduća obljetnica (trideseta) obilježena je 1982. svojevrsnom kvalitativnom, ali i kvantitativnom bilancom što ju je u broju 3 iz te godine izradio D. Čulić.

On u njoj iznosi podatke po kojima je od 1953. do 1982. (uključujući 2. broj) tiskano 9088 tekstovnih stranica, odnosno 287 sveščića časopisa. (Procjenjuje i broj dotad objavljenih članaka na oko 2800.)

Doda li se ovome broj sveščića objavljenih do kraja 2002. godine, njihov ukupan broj iznosi 449, a broj stranica čak 14.266, što daje prosjek od gotovo 32 stranice po sveščiću.⁵

Taj se prosjek poklapa sa stvarnim brojem stranica po sveščiću što su se redovito tiskali, dok su dvobrojevi imali oko 46-48 stranica.

Napominje se da je do 1984. godine (zaključno) *paginacija* počinjala sa svakim novoizdanim sveščićem, dok se tek od 1985. primjenjuje *numerus currens* za svako godišće.

Potonja godina određena je prekretnica, i to ne samo u tehničkom i grafičkom smislu već i po tome što časopis opet mijenja bližu oznaku i postaje *stručno-znanstvenim mjesečnikom*.

Tada se prvi put spominje *znanost*, a članci se označuju prema UDK sustavu te dijele na stručne i znanstvene.

Određene su promjene najavljene, međutim, još godinu dana prije objavljivanjem prvoga *tematskog broja* (11) posvećenog *turizmu i ekologiji*, što je ostvareno u suradnji s INSTITUTOM ZA TURIZAM.

Otad datira i stalna suradnja s tom ustanovom, koja traje do danas, premda su članovi IT-a i prije, no individualno, objavljivali svoje radove u TURIZMU. Suradnja je nastavljena iste (1984.) godine, osobito u broju 10 u cijelosti posvećenom *25. obljetnici IT-a*. U oba slučaja odstupilo se od dobro znane i prepoznatljive naslovnice TURIZMA te je ona dobila prigodan izgled.

Tih je godina, kada je broj tiskanih stranica po godištu redovito prelazio 300, a vrlo rijetko bivao manji, objavljeno i više tematskih sveščića. Oni su objavljivani sljedećom dinamikom (izostavljajući dva navedena!):

- *Društveni kontekst turizma* (br. 7-8/1986.)
- *Turizam i prostor* (br. 11-12/1986.)
- *Otoci i turizam* (br. 7-8/1987.)
- *Omladinski turizam* (br. 2/1988.)
- *50. obljetnica Centra za turističku dokumentaciju i informaciju u Dubrovniku* (br. 10/1988.)
- *Turizam i europske integracije* (br. 1/1989.)
- *Istraživanje TOMAS' 89* (br. 4/1990.)
- *Njemačko turističko tržište* (br. 5/1991.)

S priređivanjem tematskih brojeva nastavilo se, dakako, i poslije. Godine 1988. Izdavački se savjet osvrnuo prigodnim napisom na 35. obljetnicu časopisa ustvrdivši da je to "... jedini znanstveni časopis iz područja turizma u zemlji ..." te da je "... još mnogo područja u turizmu koja traže teorijsku obradu ..." (br. 3/1988.).

Ističe se također da je "... časopis prisutan i u svim obrazovnim institucijama gdje se školuju turistički kadrovi na svim razinama ...". Ipak, i tada se ponavlja poziv autorima da više pišu o turističkoj društvenoj organizaciji čiji je časopis glasilo i koja ga je "... kao takvog i osnovala ...".

TURIZAM je bez sumnje neprestano pokrivaio to područje pišući ne samo o fenomenu turizma i ugostiteljstva u užem smislu, već i o prometu, trgovini, statistici, obrazovanju, kadrovima, društvenom i prostornom planiranju, domaćem turizmu te raznim vrstama i oblicima masovnih migracija, slobodnom vremenu, odnosima turizma i zdravlja, turizma i poljoprivrede, itd.

Metodologiji utvrđivanja deviznog priljeva od turizma u to je doba posvećeno nekoliko podužih nastava-ka, a privatna je inicijativa u tom sektoru zaokupljala pozornost već kasnih šezdesetih godina.

Trajno su bili zastupljeni članci o regionalnoj problematici turizma, i to najviše u priobalju (dominiraju Kvarner i južna Hrvatska), no nije zaobiđena ni unutrašnjost.

Članci o stranim zemljama uvijek su bili pravilo, ali i vrela spoznaje za mnoge iz struke. Objavljivane su i obavijesti o natjecajima, posebice o onima za prestižnu nagradu *A. Štifanića*. Redovito su prikazivani i razni skupovi (npr. kongresi AIEST-a) te pojedine profesionalne i ine udruge (UIOOT, WTO i dr.).

Urednici su rado objavljivali i tekstove zakona i provedbenih propisa, što je bila neposredna pomoć svima koji su ih primjenjivali ili konzultirali. Osim toga, istraživači povijesti turizma u časopisu mogu pronaći dragocjenu građu.

To je slučaj i s onima koji prate razvojne faze turizma u zemlji kroz prizmu mjera turističke politike i organizacije. Iz tih napisa proizlazi sva njihova stihijnost, nekonzistentnost i kratkoročnost.

Rane devedesete godine, u skladu s općim promjenama izazvanim stvaranjem samostalne i suvremene Hrvatske, odrazile su se i na časopis koji je postupno počeo mijenjati svoju višedesetljetnu uređivačku koncepciju. Tako je počevši od 1992., a osobito od 1996., bitno modificiran ne samo vanjski izgled već i sadržaj TURIZMA.⁶

NOVA UREĐIVAČKA KONCEPCIJA (1992.-1995.)

Spomenuto novo državno ustrojstvo odrazilo se i u turizmu, pa se u to vrijeme formira *Hrvatska turistička zajednica* (HTZ) te resorno ministarstvo. U impresumu časopisa za 1992. pojavljuje se kao izdavač Ministarstvo turizma RH (odnosno HTZ u osnivanju) u suradnji s INSTITUTOM ZA TURIZAM.⁷

Navedene se godine, osim izmijenjenog grafičkog izgleda časopisa te nešto manjeg broja tiskanih stranica (192), uvode neke nove rubrike, npr. *Panorama*, fotografije u boji, a novost su i dvobrojevi, čak njih pet. TURIZAM je tako zapravo postao dvomjesečnik, što će ostati do kraja 1998., dakle idućih šest godina.

U istoj (1992.) godini kada je zabilježena 40. obljetnica neprestanog izlaženja lista, u uvodniku prvog broja izražava se nada da se unatoč pokušajima ukidanja "... TURIZAM neće razgrađivati, već dograđivati ..." te da će on "... ne samo pratiti već i poticati programe razvoja ...". Nije se, međutim, ostvarila namjera da se "... već iduće godine vrati njegov mjesečni izdavački ritam ...", no činjenica je da je jačom suradnjom s IT-om djelomično izmijenjena uređivačka koncepcija, što se odrazilo u povećanom broju ozbiljnih znanstvenih članaka te tematskih brojeva:

- *Turistički promet po županijama (na čak 70 str!)* (br. 5-6/1993.)
- *Kamping* (br. 1-2/1994.)
- *Gradski turizam* (br. 9-10/1994.)
- *Turistička destinacija* (br. 3-4/1995.)
- *Turizam u ruralnom prostoru* (br. 7-8/1995.)

Uvedena je razrađenija kategorizacija članaka, a časopis je izvršio inverziju podnaslova te je otad označen kao *znanstveno-stručni mjesečnik*, premda je izlazio u šest dvobrojeva.

Važno je međutim ono što je istaknuto u br. 3-4 iz 1993. godine: "Zbog potpuno nove situacije u kojoj se Hrvatska našla nakon osamostaljenja i međunarodnog priznanja, a posebice zbog sve naglašenijih potreba stvaranja vlastitog turističkog imidža, časopisu predstoji

još temeljitije kvalitativno profiliranje usmjereno na širenje i produbljivanje znanstveno-stručnih dimenzija te međunarodnu afirmaciju kroz intenzivniju komunikaciju sa znanstveno-stručnim krugovima u svijetu."

Tu je sažeta svojevrsna programska orijentacija časopisa u idućem desetljeću koja se uporno i sustavno tada počela provoditi.

Od 1994. godine Institut za turizam i formalno postaje suvlasnik časopisa pa se od tada kao suizdavač navode Hrvatska turistička zajednica i Institut za turizam.

Valja dodati i podatak da, počevši od 1995., TURIZAM u svakom broju objavljuje *Bibliografski prilog*, tj. popis članaka iz osam domaćih i inozemnih časopisa prema *Klasifikacijskoj shemi za turizam* (KST), koju već godinama koristi IT.

Broj obrađivanih časopisa u međuvremenu je stalno rastao, pa je u 2002. godini (br.1) dosegnuo čak 25, daka-ko, na znatno povećanom broju stranica.

Upravo zbog navedene bibliografije, brojni inozemni časopisi TURIZAM citiraju kao relevantan sekundarni izvor informacija.

MEĐUNARODNI INTERDISCIPLINARNI ČASOPIS (1996. -)

Godina 1996. prekretnica je u daljnjem razvoju TURIZMA, ne samo zbog formiranja novog Uređivačkog odbora u koji su izabrani i neki istaknuti inozemni eksperti, mahom iz akademskih krugova (njih 13 od ukupno 24) već i po tome što je časopis počeo paralelno objavljivati tekstove na engleskom i na hrvatskom jeziku, dakako važnijih znanstvenih radova.⁸

Pritom je zadržana vizualna prepoznatljivost časopisa jer su osnovni elementi grafičkog rješenja zadržani i u toj verziji. Uspjeh je, osim toga, u tome da se časopis referira u inozemnim sekundarnim publikacijama, najprije u njih nekoliko, a danas čak u deset, i to iz Europe i Sjeverne Amerike.

Struktura rubrika, osim akademskih i stručnih priloga, uvodi i nove, na primjer *Internet*, tzv. *Poslastice*, a zadržava korisne preglede statističkih pokazatelja, (*Turizam u brojkama*), najave i prikaze skupova, recen-

tnih edicija, uz već spomenutu opsežnu *biblio-grafiju* (u tematskim brojevima - tematsku!) i dr. Nastavljeno je izdavanjem tematskih brojeva, no tek od 1998:

- *Turizam u tranzicijskim zemljama* (br. 5-6/1998.)
- *Turizam i nasilje* (br. 1/1999.)
- *Konkurentnost u turizmu* (br. 4/1999.)

Praksa usporednog dvojezičnog tiskanja trajala je četiri godine (1996.-1999.), s time što su u posljednjoj izašla samo četiri broja, a inače šest dvobrojeva! Ipak broj stranica po godištu nije smanjivan, već je naprotiv, povećavan (1996. - 348; 1999. - 384).

Radi daljnjeg jačanja veza s inozemnim istraživačima i njihovim ustanovama te u želji unapređenja izdavačke vizije časopisa, od 2000. godine TURIZAM izlazi u dva odvojena izdanja: hrvatskom i međunarodnom (na engleskom jeziku) u osam sveščića na godinu. TOURISM (*international interdisciplinary journal*) izlazi dakle već treću godinu, a primaju ga i neki domaći pretplatnici.

U 2000. godini su od četiri izašla broja čak tri bila tematska (u dvostrukoj verziji), a iduće, 2001. godine dva su broja bila tematska.

- *Turizam i globalizacija* (br. 2/2000.)
- *Upravljanje prometom* (br. 3/2000.)
- *Ekoturizam i održivi razvoj* (br. 4/2000.)
- *Turizam na otocima* (br. 3/2001.)
- *Turizam na otocima (II dio)* (br. 4/2001.)

Broj stranica po godištu i dalje raste te se približava 500 stranica (englesko izdanje 400), a javlja se sve veći broj suradnika i gostiju urednika iz inozemstva, zavidne međunarodne reputacije, koji žele objavljivati svoje radove u časopisu.

Pooštreni su i kriteriji recenzija kao i formalni uvjeti za prihvatanje radova prema tiskanim uputama za autore. Osobito su dobrodošli radovi u kojima se iznose rezultati empirijskih istraživanja te oni iz tranzicijskih zemalja, nalik Hrvatskoj po razvojnoj problematici.

Trajno su zanimljivi i prilozi iz turistički konkurentskih država, a u posljednje vrijeme dosta su prisutne i udaljene prekomorske destinacije, koje u doba globalizacije i nisu više toliko *egzotične* kao nekoć.

Od 1999. godine međunarodno izdanje časopisa ima i vlastitu web stranicu (<http://www.itztg.hr/turizam/tourism.htm>) sa sažecima objavljenih znanstvenih radova.

Želja je i nada Uredništva da osim radova akademske provenijencije, TURIZAM (p)ostane i svojevrsna tribina znanosti i struke te da se tako otvori što širem krugu čitatelja.⁹

ZAKLJUČAK

Iz prethodnog prikaza razvojnog puta TURIZMA, koji je u proteklih pet desetljeća prešao dug put od mjesečnika izvorno stručne orijentacije do suvremene akademske interdisciplinarnе publikacije međunarodnog ranga, proizlaze glavna obilježja te evolucije.

Uvodno je već istaknuto da kvalitativna i kritička ocjena njegova sadržaja tek predstoji kao dugoročni projekt s obzirom da je TURIZAM za sobom ostavio dubok trag i da je svjedočanstvo svoga vremena. Očekuje se stoga i iscrpan registar autora koji su u njemu objavljivali, a čiji je broj još u povodu tridesete obljetnice procijenjen na *više od dvije stotine*.

U pedeset njegovih godišta zacijelo se mogu naći tekstovi najrazličitijih žanrova: od izvornih znanstvenih i stručnih radova do reportaža, žurnalističkih prikaza, tipičnih političkih referata i rezolucija te kratkih vijesti. Bilo ih je, bez sumnje, vrlo kvalitetnih, ali i osrednjih, no urednici su uspijevali da ih smisleno povežu i ne prekinu započetu tradiciju izlaženja od 1953. do danas.

Uostalom, časopis je među periodikom sličnog profila jedan od najstarijih u Europi. Koliko je poznato, mlađi je tek sedam godina od uglednog tromjesečnika REVUE DE TOURISME, koji izlazi u Švicarskoj.

Iako TURIZAM više nije jedini časopis koji sustavno piše o fenomenu turizma u zemlji s obzirom da su u međuvremenu stasali još neki (a da se i ne spominje prava bujica slične periodike u inozemstvu!), obilježavanje njegovih pola stoljeća na prigodnom skupu u listopadu 2002. godine, više je nego opravdano.¹⁰ Jer,

čak i u doba *Interneta*, tiskani časopisi ne prestaju biti važno pomagalo u teorijskom i praktičnom radu kao nezamjenjiv izvor novih spoznaja.

Napomene:

¹ TURIZAM je kroničarski bilježio i sve tužne događaje, pa tako i In memoriame za svoje suradnike, odnosno istaknute turističke radnike, npr. za: J. Čulića (1953.); V. Zrnca (1975.); A. Štifić (1978.); M. Vidoevića (1979.); M. Barbića (1982.); I. Franjevića (1982.); K. Tadeja (1984.); M. Mazija (1985.); T. Velićana (1987.); V. Pekića i R. Ravkin (1991.); M. Štambuka (1992.); R. Piska (1995.); A. M. Popovića (1996.); D. Čulića (1997.), O. Mojzeša (2000.) i dr.

² Klasificirani su svi prilozi unatrag do 1988. godine koji su raspoloživi korisnicima na web stranici IT-a, a rad se nastavlja.

³ Časopis (istog naziva) TURIZAM tiskan na manjem formatu izlazio je u Beogradu od 1952. do zaključno 1954. najprije u nakladi Zavoda za unapređenje turizma i ugostiteljstva, a zatim Turističkog saveza Jugoslavije.

⁴ Za razdoblje od 1954. do 1973. (20 godina) izrađena je Bibliografija prema određenom ključu, no ona nije objavljena. Autori su: M. Vukićević i V. Sršen.

⁵ Pretpostavka je da će broj sveščića i stranica (oba izdanja) u 2002. biti isti kao u 2001. godini.

⁶ Iako je u dizajnu naslovnice, primjerice., bilo promjena još 1956. i 1961., nov izgled časopis je dobio tek 1992. te 1995. no manje korekture neprestano se vrše, uz pomoć grafičkog urednika. Poboљšanja su vidljiva u posljednjem desetljeću i glede fontova, grafičkih priloga, kvalitete papira i dr.

⁷ Nakon konstituiranja HTZ-a, Ministarstvo turizma RH više se ni formalno ne pojavljuje kao izdavač TURIZMA.

⁸ U Upravni odbor TURIZMA od pet članova ulaze predstavnici oba izdavača

⁹ Početkom devedesetih suženo je tržište pretplatnika.

¹⁰ Godinu 1953. kao svoje ishodište uzima i današnja stručna revija za turizam UT što izlazi u Zagrebu. Ona je, prema tome, vršnjakinja TURIZMA, premda drukčijeg profila i razvojnog puta.

Bibliografija

- Hitrec T. (1995) Znanstveni turistički časopisi, Acta turistica. Vol. (7) br.2, Zagreb, 107-124.
- Štambuk M. (1977) Pregled razvitka ugostiteljsko-turističke stručne štampe u Jugoslaviji, Zbornik SCEOZ, Rijeka, 165-180.
- Turistički savez Hrvatske (TSH), TURISTIČKI PREGLED, godišta 1954. i 1955., Zagreb (ISSN 1330-2418).
- Turistički savez Hrvatske odnosno Hrvatska turistička zajednica (HTZ) i Institut za turizam (od 1992.), TURIZAM (TURIZAM/TOURISM: 1996-1999), Godišta 1956.-2002. (ISSN 0494-2639).
- Institute for Tourism and Croatian National Tourist Board, TOURISM. Vol. 2000 - 2002. (ISSN-1332-7461).
- Ugostiteljsko-turistička komora NR Hrvatske, TURISTIČKE VIJESTI, podlistak Glasnika cit.komore, Godište 1953. (ISSN-1332-7488).

Primljeno: 10/10/2002.

Prihvaćeno: 20/12/2002.